

COB-focusgroepen tweede kwartaal 2016

Den Bosch

Judith ter Berg en Yolanda Schothorst

mei 2016

Projectnummer: P5993

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Onderzoeksverantwoording	2
2.1	Opzet en uitvoering van het onderzoek	2
2.2	Interpretatie rapportage	2
3	Resultaten	4
3.1	Impressie van de gesprekken	4
3.2	Hoe gaat het met Nederland?	4
3.3	Vluchtelingen in Nederland	10
3.4	Beantwoording stellingen uit het kwantitatieve onderzoek	22
3.5	Lessen uit de gesprekken	24
4	Conclusies	26
	Bijlage 1 Overzicht deelnemers	
	Bijlage 2 Gesprekspuntenlijst	
	Bijlage 3 Invulformulieren	

1 Inleiding

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert sinds 2007 het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) uit. Dit onderzoek heeft tot doel ontwikkelingen in persoonlijke en maatschappelijke zorgen van Nederlanders te volgen en te analyseren. Door middel van kwartaalenquêtes en verdiepend kwalitatief onderzoek worden ontwikkelingen in perspectieven van burgers gevolgd.

Het kwalitatieve onderzoek werd van 2008 tot en met 2012 elk kwartaal uitgevoerd door de onderzoeksbureaus Veldkamp en Ferro Explore. Sinds 2013 worden er in het tweede en vierde kwartaal groeps gesprekken uitgevoerd door Veldkamp en Ruigrok NetPanel.

De algemene onderzoeksvragen voor de groeps gesprekken zijn door het SCP als volgt geformuleerd:

- Wat zijn de maatschappelijke zorgen van Nederlanders?
- Hoe moeten bepaalde onderzoeksresultaten uit het kwantitatieve onderzoek worden geduid en verklaard?

Naast deze telkens terugkerende onderzoeksvragen wordt elk half jaar op basis van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een aantal specifieke onderzoeksvragen toegevoegd.

In het tweede kwartaal 2016 is het volgende thema aan de orde gesteld:

- Vluchtelingen in Nederland.

Dit rapport beschrijft de onderzoeksresultaten van de twee groeps gesprekken die Veldkamp op 19 april 2016 in Den Bosch heeft uitgevoerd. Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt allereerst de visie van de deelnemers op de stand van zaken in de Nederlandse samenleving beschreven. Vervolgens gaan we in op de reacties van deelnemers op een aantal vragen uit het kwantitatieve onderzoek. Het thema 'vluchtelingen in Nederland' wordt daarna uitgebreid beschreven. Hoofdstuk 4 vat de belangrijkste bevindingen samen.

2 Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Veldkamp heeft op 19 april 2016 twee groeps gesprekken in Den Bosch gevoerd. In overleg met het SCP is besloten om de groepen in te delen naar opleiding, vanuit de verwachting dat opleidingsniveau een onderscheidende factor is bij het praten over de komst en het verblijf van vluchtelingen in Nederland.

Het volgende steekproefdesign is gehanteerd voor de samenstelling van de groepen:

- groep 1: mannen en vrouwen, 18 - 70 jaar, lageropgeleid (tot en met MBO);
- groep 2: mannen en vrouwen, 18 – 70 jaar, hogeropgeleid (HBO+).

De selectie van de deelnemers is uitgevoerd via het panel van ons zusterbedrijf (TNS NIPO-base). Uit het panel is een gestratificeerde steekproef getrokken waarbij geselecteerd is op woonplaats en spreiding is aangebracht naar leeftijd, sekse en opleidingsniveau. Een willekeurige selectie van relevante panelleden uit de regio Den Bosch kreeg per e-mail een uitnodiging voor deelname aan het onderzoek (zie bijlage 1). In totaal stuurden we 730 uitnodigingen waarop 66 panelleden positief reageerden. De respons is daarmee 9 procent. Met inachtneming van de criteria ten aanzien van leeftijd, geslacht en dagelijkse bezigheden is een selectie gemaakt. Aangezien we onvoldoende aanmeldingen hadden van jonge mannen (jonger dan 40 jaar), is een selectiebureau ingeschakeld om drie mannen te werven.

In totaal hebben zestien personen deelgenomen aan de gesprekken. Een overzicht van de achtergrondgegevens van de deelnemers is opgenomen in bijlage 1.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een gesprekspuntenlijst die in overleg met het SCP is opgesteld (zie bijlage 2). Beide gesprekken hebben twee uur in beslag genomen.

De groeps gesprekken zijn gevoerd op een onderzoekslocatie in Den Bosch. Onderzoekers van het SCP hebben de gesprekken in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit.

2.2 Interpretatie rapportage

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de deelnemers zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar zoals zij voorkomen in de samenleving. Wel geven ze een beeld van de opvattingen die leven over de onderscheiden thema's. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van deelnemers zijn cursief en door dubbele aanhalingstekens aangegeven.

3 Resultaten

3.1 Impressie van de gesprekken

In april 2016 zijn de gesprekken ingedeeld naar opleiding; er is een gesprek gevoerd met lageropgeleide deelnemers (t/m MBO) en een gesprek met hogeropgeleide deelnemers (HBO+).

Beide gesprekken verlopen in een plezierige sfeer. Het kan zijn dat het ligt aan het zuiden van het land; feit is dat men gemakkelijk met elkaar in gesprek gaat en blijft, ook bij het verdiepend thema vluchtelingen. Dit betekent niet dat men het met elkaar over alles eens is, wel dat er een grote bereidheid is om te luisteren naar elkaars standpunten, daar eventueel een vervolgvraag over te stellen en een eigen reactie op te geven. Merkten we vorig jaar oktober bij de toenmalige kwartaalmeting en ook in ander recent onderzoek dat het thema vluchtelingen de nodige emoties oproept, nu bleef het gesprek hierover redelijk rustig en genuanceerd. Wat verder opvalt, is dat de lager- en hogeropgeleide groepen niet zoveel van elkaar verschillen. Normaal gesproken is bij hogeropgeleiden sprake van een wat abstractere en afstandelijker benadering van thema's, maar daar was dit keer veel minder sprake van. Het kan zijn dat dat is beïnvloed door het relatief grote aantal hbo'ers in de groep hogeropgeleiden.

Het lijkt wel alsof men zich bij de richting van de samenleving iets meer rekenschap geeft van het relatief rustige vaarwater waarin we ons in Nederland bevinden. Er is hier geen oorlog, geweld of politieke onderdrukking in tegenstelling tot de situatie in andere landen. In afwijking tot de gebruikelijke gang zaken, blijkt dat groep lageropgeleiden positiever gestemd is over de samenleving dan hogeropgeleiden. Laatstgenoemden vinden het lastiger om een keuze te maken; eigenlijk vinden ze de vraag te zwart-wit gesteld en daarmee moeilijk te beantwoorden.

3.2 Hoe gaat het met Nederland?

Gaat het in Nederland de goede of de verkeerde kant op?

De deelnemers is gevraagd te kiezen uit een witte en een grijze kaart om uit te drukken of het in het algemeen de goede kant (= wit) respectievelijk de slechte kant (= grijs) op gaat met de Nederlandse samenleving.

De lageropgeleiden

De lageropgeleide deelnemers zijn optimistisch gestemd: vijf van hen steken een witte kaart op, drie van hen een grijze kaart. Meestal zijn lageropgeleiden vrij negatief gestemd en hebben de grijze kaarten de overhand.

Gezien het feit dat de positief gestemden de overhand hebben, mogen ze als eerste hun standpunt verduidelijken. Waar is hun positieve insteek op gestoeld? Allereerst wordt dit standpunt ingegeven door een optimistische levensinstelling; dit geldt voor meerdere deelnemers. Verder refereert deze deelnemer aan het onderzoeksgegeven dat Nederlanders in de top vijf van meest gelukkige mensen zitten. Vervolgens wordt de actuele situatie wereldwijd ingebracht: een

vrouw stelt dat de oorlogen en natuurrampen in andere landen aanleiding geven om tevreden te zijn met de rust in Nederland. Het zorgstelsel, het onderwijs en het welvaartsniveau in Nederland worden verder aangehaald ter ondersteuning van het optimisme.

Degenen die negatief zijn gestemd, vinden dat het voorbeeld van het goede onderwijssysteem niet meer zo opgaat. Een deelnemer hierover:

“Als je kijkt naar het onderwijssysteem. Autisme, ADHD. Dat wordt nu in een klas van 30 tot 35 leerlingen gestopt. Die gaan allemaal onderuit. En als je dan in de krant leest wat het aantal aanmeldingen is voor HBO studenten, met het nieuwe leenstelsel....”

Een ander negatief gestemde kan zich deels vinden in de argumenten van de optimisten ten aanzien van het welvaartsniveau van Nederland, maar ze vindt dat zij niet echt goed antwoord hebben gegeven op de vraag, namelijk welke kant het met de samenleving opgaat. En daar is ze minder over te spreken, want het gaat achteruit: de omgangsvormen, terreurdreiging, verminderde tolerantie. Ze krijgt bijval van een man die in aansluiting op haar woorden begint over de vooroordelen die in Nederland heersen.

D5: *“Heel veel mensen die agressiever worden in het verkeer. Ik ben afgelopen week een paar keer bijna van mijn fiets gereden terwijl ik op een voorrangsweg zit. En de terreur waar je steeds vaker over hoort. De tolerantie is ook gewoon echt weg.”*

D6: *“Nu is Nederland sowieso wel een land waar veel vooroordelen heersen binnen de maatschappij. Het zijn voornamelijk wel altijd de minderheden die ergens op aangesproken worden. Als iets in het nieuws komt dan wordt vaak ook de afkomst of nationaliteit genoemd.”*

M: Dus in feite ga je daarin mee met <deelnemer 5>?

D6: *“Ja. Veel vooroordelen wel.”*

M: Gaan jullie daar ook in mee? Zien jullie beweging de goede kant op?

D1: *“Ja, het is maar net hoe ervaren je iets. En in welke situatie je zit. Je baseert het op de situatie en daar baseer je je gevoel op.”*

Zo blijkt dat de negatief en positief gestemden gevoelig zijn voor elkaars argumenten, maar de uiteindelijke stellingname vooral verklaren vanuit datgene wat voor hen leidend is.

Al doorpratend komen nog een paar negatieve tendensen naar voren die in het verlengde liggen van het eerder gestelde zoals ‘de verharding van de maatschappij’, verminderde zorg, hogere zorgkosten. Naar aanleiding van de hogere zorgkosten geven een paar deelnemers aan dat er een groter verschil dreigt tussen arm en rijk in de zorg:

D4: *“Bij de zorg bij ouderen heb je verzorgingstehuizen. Als je extra betaalt dan krijg je meer zorg om een paar borden te wassen of voor handschoenen? Dat vind ik wel slecht.”*

D6: *“Dat is wel waar het naartoe gaat. Inkopen van zorg. Dus de rijkere mensen krijgen wat meer zorg dan.”*

M: Ja, dus als je geld hebt..... Iedereen stemt in.

Vertellen sommigen uit eigen ervaring over de zaken die slecht gaan in de Nederlandse samenleving, anderen baseren zich meer op berichtgeving uit de media.

Hogeropgeleide deelnemers

Gevraagd naar de richting van de samenleving, vinden nogal wat deelnemers het lastig om zich tot één kant te bekennen; de samenleving gaat niet alleen maar de goede of de verkeerde kant uit volgens hen. Indien toch een keuze moet worden gemaakt, blijkt dat twee deelnemers het houden op een witte kaart en zes deelnemers op een grijze kaart. Na aanvankelijke twijfel slaat de balans dus in het negatieve door. Daarmee zijn ze – met de nodige terughoudendheid - wat negatiever gestemd dan de groep lageropgeleide deelnemers.

Als argumenten voor de negatieve richting van de samenleving wordt onder meer de neiging tot protesteren tegen zaken waarmee men het niet eens is, opgevoerd. Dit getuigt van een negatieve houding en leidt tot alleen maar meer overleg zonder daadwerkelijke actie. Een ander haakt erop in door zich uit te spreken tegen de manier waarop protesten plaatsvinden, bijvoorbeeld met agressieve acties ten aanzien van mogelijke vluchtelingenopvang.

D7: *“Daarom zeg ik van het gaat minder omdat we er te veel over ouwehoeren en te weinig mee doen.”*

D4: *“Er zijn altijd wel kleine groepen of mensen die wel ergens over protesteren en daardoor is er zoveel negativiteit dat het voor mijn gevoel wel slecht gaat ja. Duidelijkheid vind ik wel heel belangrijk.”*

D1: *“Het sluit wel goed aan. Dan koppel ik het zelf aan het asielzoekers probleem. Als je tegen opvang bent vind ik het een beetje overdreven om dingen kapot te gaan maken, varkenskoppen op te hangen. Dat is steeds meer de tendens, dat soort reacties.”*

M: Degenen die geen grijze kaart hadden?

D8: *“Ja, daar kan ik me wel in vinden. Maar als ik dan hoor dat het geluksgevoel in de Nederlanders heel erg aanwezig [...]. Ik heb helemaal geen zin in al dat gezeur.”*

D1: *“Het heeft ook niet heel veel invloed op mij persoonlijk.”*

In het reageren op elkaar blijkt dat de meesten een ‘enerzijds anderzijds’ houding innemen. Er worden negatieve en positieve ontwikkelingen uitgewisseld. Stelt iemand dat de Nederlandse cultuur van vroeger dreigt te verdwijnen onder invloed van internet, een positief gestemde stelt daar tegenover dat diegene de Nederlandse samenleving van vroeger romantiseert en zij somt de verworvenheden op: een hoger opleidingsniveau, hogere welvaart. Ze vindt dat Nederland een beetje verwend dreigt te raken en legt vervolgens de koppeling met de rest van de wereld waar het veel minder goed is dan hier. Men stemt hiermee in: er is veel om tevreden over te zijn, maar het hangt er maar vanaf wat je de boventoon laat voeren.

D3: *“Nou, ik denk er wel over na. Maar als je een beetje nadenkt en ziet over hoe het er in de wereld aan toegaat hoe kun je dan in godsnaam zo negatief over Nederland denken?”*

D5: *“De samenleving is zo’n breed begrip. Sommige dingen gaan heel goed. Die asielzoekers zijn allemaal welkom, en geef die mensen dan een plek en dan vind ik het zo belachelijk dat mensen daar dan met geweld tegen in gaan. En dat we eigenlijk*

weinig armoede kennen in ons land. En dat iemand het in de bijstand nog redelijk goed heeft. Als je in Amerika of Azië geen werk hebt is er geen bijstand.”

D3: *“Daarom komen ze allemaal hier naar toe.”*

D6: *“Ik vind dat er dingen goed gaan en dat er dingen minder goed gaan. Er wordt je wel aangepreft dat je bang moet zijn voor aanslagen. Daar ben ik persoonlijk niet heel bang voor. Met de economie gaat het beter. Er zijn meer banen en de huizenprijs gaat weer stijgen. Dus ik vind het moeilijk om te zeggen of de samenleving beter is of minder goed is.”*

De negatieve zaken maakt men deels zelf mee zoals een verlies van inkomen, werk, status (door het gaan doen van werk sterk onder het niveau van de sociale omgeving). Over het algemeen vindt men echter wel dat de economie weer beter gaat en is het alleen zo dat de een daar sneller van profiteert dan de ander.

De periode waarmee men de huidige stand van zaken in de samenleving vergelijkt, loopt behoorlijk uiteen. Een 60-jarige deelneemster denkt aan haar jeugd, toen het nog zeer ongebruikelijk was voor kinderen in haar dorp om te gaan studeren. Een paar anderen verbinden het aan de jaren negentig toen internet nog niet zo wijdverbreid was en er veel minder nieuws door-drong dan momenteel het geval is.

Zorgen om terreurdreiging niet groot

Er is apart aandacht besteed aan de mate waarin men zich zorgen maakt over een terreurdreiging in Nederland. In beide groepen komt naar voren dat men er niet dagelijks mee bezig is. Dit komt deels doordat sommigen stellen dat het niet helpt om je zorgen te maken, deels vanuit de veronderstelling dat een eventuele aanslag niet zo snel in Den Bosch zal plaatsvinden. Indien er een aanslag komt, zal deze eerder in de Randstad gebeuren.

“Als ze hier in Nederland worden aangevallen, dan zal het ergens in Rotterdam zijn.” (Io)

“Het gebeurt toch niet in Den Bosch. De kans dat het bij je in de buurt gebeurt is veel kleiner.”(ho)

Een van de hogeropgeleiden geeft aan dat uit onderzoek blijkt dat de terreurdreiging niet groter is geworden dan twintig of dertig jaar geleden, maar hij is wel bezorgd over de willekeur ervan. Die zorgt bij hem voor een meer alerte houding dan hem lief is. Een paar gesprekspartners zijn het met hem eens, maar zij willen zich in hun dagelijkse gedrag niet laten beïnvloeden. Al doorpratend blijkt dat een aantal van hen zich echter bij een vakantiebestemming wel laten leiden door de recente terreuraanslagen: ze gaan niet zo snel naar Istanbul, Parijs of Egypte.

Maar laat jij je gedrag beïnvloeden?

D2: *“Ik maak collages en daar uit ik het dan in.”*

D6: *“Is het dat je dingen uit angst niet doet?”*

D2: *“Nee, dat niet.”*

D7: *“Ik denk dat we aan die moslims... Ze hebben het veel vaker op elkaar gemunt dan op ons. Puur dat wij op hun schieten, schieten ze terug.”*

[...]

D4: *“Op vakantie naar Istanbul? Doen we dat allemaal dan? Ik zou dat niet meer doen. Als ik een reis aangeboden zou krijgen, dan zou ik denken: nou nee.”*

Bij de lageropgeleiden krijgt het gesprek een wat ander vervolg. Een oud-politieman vertelt dat de terreurdreiging bij hem zorgen oproept over de druk die komt te liggen bij het politieapparaat waar al sprake is van een ontoereikende capaciteit voor de gewone taken. De vraag in hoeverre de terreurdreiging het gedrag van de groep beïnvloedt, levert bij een paar ontkennende reacties op. Wederom de oud-politieman vindt dat het wel een negatieve invloed heeft op hoe autochtone en Nederlanders van niet-westerse komaf leven: deze komen meer tegenover elkaar te staan. Zijn observatie levert herkende reacties op. Een deel uit de discussie:

M: Heeft het invloed op jullie gedrag?

D6: *“Ik denk dat er onbewust, onbekwaam een bepaalde mate van alertheid is.”*

D2: *“Ik vind wel dat het invloed heeft op de verharding tussen allochtonen en autochtonen. En dat maakt het er niet gezelliger op. En dat maakt de integratie waar we allemaal voorstander van zijn een stuk lastiger. Je merkt dan mensen zich sneller terugtrekken en zich er niet mee bemoeien.”*

M: Is dat iets dat anderen herkennen? *Iedereen stemt in.*

D6: *“Ja, kijk bijvoorbeeld maar naar een Bijlmer.”*

D8: *“Ja, ik kan me daar ook wel in vinden. Dat je groeperingen hebt. Op school heb je dat Marokkaanse jongeren alleen maar met elkaar omgaan.”*

Ook bij de lageropgeleiden blijkt na verder doorpraten dat toch enkele deelnemers hun gedrag enigszins aanpassen: niet naar Turkije of Egypte op vakantie, niet op een cruise waar je de kans hebt om met bootvluchtelingen in aanraking te komen.

Het referendum: wel of niet stemmen leverde niet eerder zo veel twijfel op

Het merendeel van de deelnemers heeft niet gestemd op 6 april. De redenen die ze hiervoor geven, lopen uiteen:

- het zou geen zin hebben om te stemmen;
- onduidelijk wat te stemmen: moeilijk om een standpunt te bepalen;
- sowieso tegenstander van referenda;
- laat volksvertegenwoordigers zich erover buigen; zij zijn gekozen en hebben meer verstand van zaken;
- het verdrag met Oekraïne was geen goed onderwerp voor referendum; de initiatiefnemers hadden een andere agenda voor ogen dan dit verdrag.

Een deel uit de discussie met hogeropgeleiden:

D1: *“Ik heb bewust niet gestemd. Zij hebben verstand van zaken en ik vind dat mensen die geen verstand hebben van zaken niet de kans moeten krijgen om zich er mee bemoeien.”*

D7: *“Je vindt het wel verstandig dat mensen die er geen verstand van hebben een regering te laten kiezen, maar ze mogen niet stemmen?”*

D1: *“Nee dat zeg ik niet. Maar hoe vaker je ze de kans geeft om te stemmen hoe meer invloed ze hebben.”*

D4: *“Ik ben tegen referenda. Als de opkomst zo dusdanig laag is waar gaan we dan naar luisteren?”*

D5: *“Ik ben niet tegen referenda, ik vind het op zich wel een goed middel. Maar hoe deze is opgestart. Ik had het idee dat hij met dit referenda iets anders wilde dan waar het voor bedoeld is. En waar het over ging, dat hoort in de politiek thuis.”*

Degene die tegen heeft gestemd, heeft dat gedaan vanwege een angst voor verdringing op de arbeidsmarkt door een intensievere economische samenwerking met Oekraïne: *“Misschien helemaal verkeerd inzicht. Maar ik heb er heel veel last van. Dat als er nog een land bij komt dat er nog meer buitenlandse chauffeurs bijkomen die het werk inpikken van de Nederlandse chauffeurs. En het gevaar op de weg dat ze met zich meebrengen.”*

Degenen die wel hebben gestemd, hebben dit gedaan vanwege een plicht die ze voelen om gebruik te maken van hun stemrecht. Een paar voorstemmers zijn juist gaan stemmen om te proberen te voorkomen dat de uitslag zou worden zoals deze nu is geworden. Een van hen: *“Heel veel thuisblijvers hebben ertoe bijgedragen dat er nee gestemd werd.”*

Men vindt dat er niet voorbij mag worden gegaan aan de uitslag van het referendum, daarvoor is het ‘nee’ te overtuigend geweest. Maar hoe er rekening moet worden gehouden met de uitslag, vindt men lastig te bepalen. Een hogeropgeleide vindt dat Nederland moet gaan onderhandelen met de EU over de uitkomst.

Aan lageropgeleiden is gevraagd of ze vinden dat referenda vaker moeten worden gehouden. Een paar van hen vinden dat de mogelijkheid niet moet worden uitgebreid en zelfs afgeschaft: het mandaat dat je als kiezer afgeeft met de Tweede Kamerverkiezingen is voor hen voldoende, een argument dat ook al bij hogeropgeleiden werd genoemd. Anderen vinden dat als het een onderwerp is dat alleen Nederland aangaat, je in Nederland een referendum kunt houden. Dat is aanleiding voor iemand om te zeggen dat voor dit onderwerp een Europees referendum gehouden had kunnen worden, zodat alle inwoners uit Europa zich erover hadden kunnen uitspreken. Dat zou volgens hem goed zijn in de geest van een ‘verenigd Europa’.

De stemming over het kabinet: onderkoeld

Gevraagd hoe het kabinet het doet in de ogen van de deelnemers, blijkt dat de lageropgeleiden vrij negatief zijn. Er wordt gesproken over ‘goed vakantie vieren’, ‘vriendjespolitiek bij Justitie’, ‘marionetten van Brussel’. Een ander geeft heel eerlijk aan zich er niet mee bezig te houden en er geen zicht op te hebben. De oud-politieman vindt dat ze ondanks de uiteenlopende kleuren binnen het kabinet er toch in slagen om met steun van de oppositie behoorlijk wat ingrijpende maatregelen hebben kunnen doorvoeren.

De reacties van de hogeropgeleiden zijn in eerste instantie positief. Ze hebben het over ‘stabiliteit’, ‘met veel zaken bezig’, ‘Mark Rutte ons land goed representeert’. Commentaar is er op het niet nakomen van verkiezingsbeloften, maar daar wordt tegenin gebracht dat het sluiten van compromissen onlosmakelijk verbonden is aan Nederland door de vele partijen die er zijn. Gevraagd naar wat er niet goed gaat, blijkt de actualiteit te worden teruggespeeld, namelijk de ongelijke kansen in het onderwijs voor kinderen van laag- en hogeropgeleide ouders, de afschaffing van de basisbeurs en het verminderde aantal inschrijvingen in het hoger onderwijs. Ook wordt de hoogte van de staatsschuld op het conto geschreven van de regering.

3.3 Vluchtelingen in Nederland

In het eerste deel van het gesprek is op verschillende momenten zijdelings op de recente komst van vluchtelingen ingegaan. Men noemt bijvoorbeeld de toon van het debat als voorbeeld van de manier waarop we tegenwoordig met elkaar omgaan. Tijdens het tweede deel van het gesprek is meer uitgebreid ingegaan op dit onderwerp.

Vluchtelingen: wie, waarom en hoelang?

Op de vraag wie mensen voor zich zien als ze aan vluchtelingen denken, overheerst in eerste instantie één antwoord: oorlogsvluchtelingen. Maar in het verlengde daarvan denkt men direct aan andere groepen, bijvoorbeeld economische vluchtelingen. In de groep lageropgeleiden valt het woord gelukszoekers en politieke vluchtelingen:

D8: *“Syrische vluchtelingen.”*

D3: *“Oorlogsvluchtelingen.”*

D8: *“Er komen ook gelukszoekers.”*

D6: *“Ja, dat wordt nu wel een beetje aangedikt in de media. Je hebt bepaalde partijen die voor en tegen zijn. Politieke vluchtelingen zie je ook.”*

D7: *“Soms ook Bulgaren.”*

In de groep hogeropgeleiden roept het noemen van de ene groep ook direct een associatie met een andere groep op. Daarnaast lijkt men meer beelden op het netvlies te hebben van de mens achter de vluchteling en de situatie waarin zij zich bevinden:

D7: *“Alles wat uit oorlogsgebied komt.”*

D6: *“Ja maar, er komen ook mensen uit landen waar geen oorlog is. De economische vluchtelingen en mensen die voor oorlog vluchten.”*

D3: *“De gekleurde mensen, uit andere continenten.”*

D4: *“De vluchtelingen zoals we die in bootjes zien. Er zijn ook vluchtelingen die in de Balkan al gebouwen hebben opgekocht. Want er zijn ook rijke vluchtelingen.”*

D1: *“Beelden van het vluchtelingenkamp bij Calais waar ze gevangen werden in modder en tentjes. En aan de andere kant denk ik ook direct aan het protest hier in Nederland. En dan denk ik ook wel aan vluchtelingen uit Syrië.”*

Maar ook in de andere groep gaat een deelneemster direct op de in haar ogen trieste situatie van vluchtelingen in:

“Een vriendin van mij geeft onderwijs aan vluchtelingen. Als je kijkt wat die jongens meemaken. Die moeten van kamp naar kamp. Dat ze in 2 maanden tijd 4 keer moeten verhuizen. In je eigen land heb je alles wat je hartje begeert en hier ga je van opvang naar opvang. En families worden uit elkaar getrokken.”

Een aantal mensen vindt de term vluchteling niet van toepassing op degenen die om economische redenen asiel aanvragen:

“Ik denk echt aan mensen die op de vlucht zijn voor geweld. Economische vluchteling vind ik sowieso raar, noem het dan gewoon asielzoeker.”

In de groep hogeropgeleiden ontstaat discussie over de groep die om andere redenen dan een vlucht voor oorlog naar Nederland komt. De één kan het zich voorstellen, de ander vindt dat je niet iedereen over een kam kunt scheren, maar plaatst wel negatieve connotaties:

- D2: *“Ik zie het ook. Van oorlog en zo. Maar stel je voor hè, een kindje in Afrika en dat ze dan zien wat we allemaal hebben hier in Nederland en in Amerika. Dan ziet zo'n kindje ook geld dit, geld dat. Als je daarmee beïnvloed wordt en je bent heel arm. Dat ziet eruit als een betere wereld.”*
- D3: *“Als ouders naar West-Europa komen, die willen een betere toekomst voor hun kinderen.”*
- D5: *“Ik vind het heel lastig. Je hebt inderdaad vluchtelingen die echt heel arm zijn en dan denk ik: geef die mensen wat. En er zijn ook mensen bij die genoeg geld hebben. Je kunt het allemaal niet over een kam scheren. Terwijl er ook heel veel succesgevallen zijn. Maar er zijn ook vluchtelingen die het hele economische stelsel leeg trekken.”*

De meeste deelnemers hebben geen goed beeld van de samenstelling van de groep die de afgelopen tijd asiel heeft aangevraagd. Men weet bijvoorbeeld niet spontaan te benoemen hoe de verhouding oorlogsvluchtelingen – economische vluchtelingen – andere vluchtelingen is. Het lijkt er op dat bij de ene deelnemer vooral de economische vluchteling op het netvlies staat en bij de andere juist meer de oorlogsvluchteling. Desgevraagd is men het met de stelling ‘onder de mensen die asiel aanvragen in Nederland zitten veel mensen die gevlucht zijn om economische redenen’ over het algemeen niet eens. Een deelnemer zegt:

“Ik vind die stelling te zwart wit. Ze komen hier voor hun veiligheid, maar ze kiezen wel voornamelijk voor de rijke landen.”

Een aantal mensen valt op dat er de laatste tijd veel (jonge) mannen naar Nederland komen. Naar aanleiding van deze observatie ontspint in de groep lageropgeleiden een discussie waaruit blijkt dat een deel van de deelnemers dit als een negatief gegeven ziet. Men vindt dit niet passen bij de rol die een man in hoort te nemen:

- D8: *“Ik snap ook niet dat er alleen zoveel mannen komen.”*
- D5: *“Ja, maar dat heeft te maken met dat die eikels eerst gaan zoeken naar een veilige plek en dan pas het gezin laten komen. Die man is hier terecht gekomen.”*
- D8: *“Ja, ik snap dat niet goed. Als man zijnde ga je toch je gezin beschermen?”*
- D2: *“En het verwondert mij dat als het in een land zo gevaarlijk is dan verbaast het mij dat vrouw en kinderen achter gelaten worden en dat de man als portiermeester vooruit gaat.”*
- D6: *“Wij waren altijd van vrouw en kinderen eerst.”*

In de groep hogeropgeleiden nuanceert een deelnemer deze stellingname want:

“Ik denk dat wij dat ook niet helemaal zien. Je ziet alleen maar mannen maar misschien zitten er ook wel heel veel vrouwen met kinderen in het centrum maar die zie je niet.”

Opmerkingen over het vermeende ongewenst gedrag van (jonge) mannen, bijvoorbeeld op basis van de gebeurtenissen met Nieuwjaar in Duitsland, worden op dit moment in het gesprek echter niet gemaakt.

Volgens de meeste deelnemers komen mensen naar Nederland omdat Nederland als veilig en als rijk bekend staat. In de groep hogeropgeleiden uiten sommige deelnemers kritiek op de keuzes die vluchtelingen daarbij zelf lijken te maken, maar dit wordt door andere deelnemers weersproken:

- D5: *“Ik denk niet specifiek naar Nederland, maar gewoon een veilig gebied.”*
 D7: *“Ja, maar als ze veilig gebied zoeken is dat prima. Maar als ze dan per se naar Duitsland willen omdat het daar beter is.”*
 D3: *“Ja, maar misschien hebben ze daar wel familie zitten.”*
 D5: *“Ja, maar bouw een leven in Frankrijk op en koop een vliegticket daar.”*
 D3: *“Zou jij dat doen?”*
 D6: *“Ik vind dat er een instelling moet zijn dat ze terug gaan wanneer het weer kan.”*
 D7: *“Ja, maar die Marokkanen zijn ook allemaal gebleven.”*
 D2: *“Dat is niet waar. Want dat was voor arbeid.”*
 D5: *“Ik denk dat dat een beetje een illusie is. Mensen die oorlog hebben meegemaakt zijn echt getraumatiseerd.”*

In de groep lageropgeleiden is een aantal deelnemers ook uitgesproken over het imago van Nederland:

- D2: *“Ik denk dat wij een imago hebben dat het hier Luilekkerland is. Dat je hier zakken geld krijgt en een huis en noem maar op.”*
 D7: *“Ze kregen toch ook van die pamfletjes dat ze hier heen moesten komen.”*

Over het algemeen zien zowel hoger- als lageropgeleiden de huidige groep vluchtelingen als een groep die in Nederland zal blijven, men verwacht niet dat er veel mensen terug zullen gaan. Want de problematiek van het land waar ze vandaan komen, is voorlopig nog niet voorbij; de landen die men ontvlucht is of verlaten heeft, moeten weer helemaal opnieuw worden opgebouwd. Bovendien speelt mee dat hoe langer mensen in Nederland verblijven, des te meer ze deel van de Nederlandse samenleving worden:

“Ik denk van niet. Ze komen hier, ze nemen hun gezin mee. Ze krijgen kinderen, die gaan naar school. Dan krijg je je basis en dan ga je niet meer terug.”

En vooral oorlogsvluchtelingen hebben de nodige trauma's opgelopen, wat een terugkeer minder aannemelijk maakt:

“Als je hoort wat ze allemaal hebben meegemaakt, dan kan ik me voorstellen dat je helemaal niet terug wilt.”

Oordeel over de komst van vluchtelingen naar Nederland

De komst van vluchtelingen naar Nederland roept gemengde reacties op. Men maakt zich zorgen over de aantallen vluchtelingen en de manier waarop deze groep op de korte en langere termijn opgevangen moet worden. Maar er is ook veel begrip voor de motieven van vluchtelingen, de ontberingen die zij hebben meegemaakt en de omstandigheden waarin ze nu verblijven. Aan de ene kant kan men het zich voorstellen dat mensen weg willen uit gebieden waar hun leven niet veilig is of waar het niet mogelijk is om in het eigen bestaan te voorzien. Aan de andere kant heeft men de indruk dat niet iedereen met de juiste motieven naar Nederland komt.

Men lijkt vooral moeite te hebben met het beslag dat economische vluchtelingen leggen op soms schaarse middelen in Nederland. Ook heeft men er moeite mee als vluchtelingen te hoge eisen stellen of niet voldoende dankbaar zijn voor de opvang die hen hier geboden wordt. Waar de een begrip voor heeft, wordt door de ander afgekeurd of negatief opgevat.

Uit de groep lageropgeleiden:

D2: *“Ik maak me wel zorgen. En dan vooral om het aantal. Een groot % zijn mensen die een beroep kunnen doen op gezinsherenigingen dus dan komt er nog een heel stel bij. Het aantal is op dit moment onbeheersbaar.”*

D5: *“En de vluchtelingen tevreden houden is ook een probleem. Ze zaten niet luxe want het was met die dixie wc’s. Het is niet leuk, nee. Natuurlijk niet. Maar het is wel veilig. En dat moet dan voorop staan.”*

D8: *“Ja, en als ze veilig zijn dan hoor je dat ze ook nog door willen.”*

D2: *“Ze zijn al in een veilige haven maar ze kiezen voor de rijke landen. Ik begrijp dat wel. Ik zou denk ik hetzelfde doen.”*

Opnieuw lijkt er in de groep hogeropgeleiden wat meer aandacht te zijn voor het verhaal van de mens achter de vluchteling, maar ziet men ook de eventuele negatieve kanten onder ogen. Eén deelnemer brengt steevast eerst een negatieve kant van de komst van vluchtelingen naar voren en nuanceert dit na reacties van anderen aan tafel dan weer door te zeggen dat hij niet tegen vluchtelingen is, mits zij geen economische motieven hebben:

D3: *“Ik vind het vooral heel triest.”*

D7: *“Ze zijn allemaal hierheen gekomen. Maar op het moment dat er wat gaat gebeuren dan is een aantal blij dat ze hier worden opgevangen en er zijn er ook niet het beter willen en die moet je eruit schoppen.”*

D5: *“Heel begrijpelijk. Als hier oorlog zou zijn zou ik blij zijn als Syrië ons opvangt.”*

D7: *“Maar ho, ik ben ook niet tegen vluchtelingen.”*

D5: *“Ik vind dat we goed voor ze moeten zijn. En stimuleren hun eigen leven weer in te gaan. Hoe langer mensen buiten de samenleving worden gehouden, des te lastiger.”*

In het kader van de zorgen over de opvang hebben verschillende deelnemers commentaar op de manier waarop de opvang nu verloopt. Men vindt de procedures te lang, er zijn te weinig mogelijkheden voor mensen om zich te ontplooiën en er zou beter geselecteerd moeten worden:

D3: *“De procedures zijn gewoon veel te lang. En ze mogen niet werken. Er zitten allemaal jonge mannen en die vervelen zich te pletter. Procedures moeten gewoon veel sneller.”*

D5: *“Er moet ook veel meer geselecteerd worden. Zeker in deze tijd dat mensen die op de vlucht zijn eerst worden opgevangen.”*

Gevolgen voor de vluchteling en voor samenleving

Volgens de deelnemers lopen vluchtelingen tegen een aantal zaken aan. Zoals taalproblemen, problemen rond de opvang en de ontvangst in Nederland en de andere waarden en normen van de Nederlandse samenleving, die soms sterk afwijken van die in hun land van herkomst. Ook de manier waarop er in de Nederlandse samenleving tegen de groep vluchtelingen wordt aangekeken, is iets waar vluchtelingen rekening mee moeten houden. In de groep lageropgeleiden verloopt het gesprek als volgt:

D2: *“Taalvaardigheid, cultuur, werk.”*

D7: *“Ze komen uit een heel onderdrukt gebied waar niks mocht en wij mogen hier heel veel. Dus voor hun waarschijnlijk grensoverschrijdend gedrag waar zij aan moeten wennen.”*

D5: *“Ze (red.: vluchtelingenkinderen op de basisschool) gaat op kamp en daar zijn jongens mee dus dat kan niet.”*

D2: *“Ik denk dat het een trend is in de samenleving dat er verzet is tegen nieuwkomers, dat maakt het ook niet makkelijker om te integreren. Die Wilders is daar natuurlijk de katalysator in en dan zal het merendeel van de mensen terecht komen in wijken en buurten waar sociale huurwoningen staan, dat is nou net ook de Nederlandse groepering die achter de denkbeelden van Wilders staat.”*

In de andere groep wordt ook ingegaan op de frustraties waar vluchtelingen tegen aan lopen, de verveling omdat ze niets mogen doen. En daar boven op vreest men dat de verwachtingen die vluchtelingen hebben van Nederland niet uit zullen komen.

De komst van vluchtelingen naar Nederland levert in de ogen van de deelnemers op verschillende manieren druk op. Druk op de arbeidsmarkt, op de woningmarkt, op de financiële middelen, op het onderwijs. En druk op de omgang tussen mensen. In de groep hogeropgeleiden worden de kosten expliciet naar voren gebracht:

“De hoge kosten denk ik. Als je dat uit gaat rekenen dan schrik je denk ik wel van de bedragen.”

“De werkloosheid. Heel veel mensen zullen werkloos blijven. En als ze werk krijgen zal het aan de onderkant zijn van de arbeidsmarkt, vooral vanwege die beperking in taalvaardigheid.”

“Ik hoor dat er nu al heel veel aanbod van kinderen extra komt op de basisscholen.”

De komst van vluchtelingen stelt de samenleving dus voor de nodige problemen, maar kan de samenleving ook iets opleveren. Zo denken althans verschillende deelnemers. In de groep lageropgeleiden verloopt op dit punt de discussie aldus:

D5: *“Ik heb helemaal niks tegen buitenlanders. Maar ik denk wel, zoiets als ik dan hoor dat kennissen nog meer jaren moeten wachten op een huis omdat er vluchtelingen in geplaatst zijn, dan nee. Het moet niet ten koste gaan van de burgers.”*

D3: *“Ik denk dat het onze eerste verantwoordelijkheid is om daar goed voor te zorgen. Ze komen uit een verschrikkelijk gebied. En het is moeilijk want het zijn grote aantallen en een deel zal zeker blijven. Mensen die uit oorlogsgebieden komen gaan niet vrijwillig terug. Ik denk dat daar voor Nederland wel mogelijkheden liggen met de vergrijzing. Dus het zou fijn zijn als er weer eens een paar wijze mensen naar gaan kijken.”*

D6: *“Er zitten ook een hoop hoog opgeleiden tussen de vluchtelingen.”*

D3: *“Er zitten heel veel kanten aan. Er komen natuurlijk ook slechte mensen met minder goede bedoelingen. Ik maak me er niet heel veel zorgen over maar het zijn wel grote aantallen.”*

Lageropgeleiden zien dus wel mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Maar daar wordt tegen ingebracht dat het soms lastig is om vluchtelingen in de zorg of in de horeca in te zetten omdat zij afwijkende waarden en normen hebben.

Hogeropgeleiden maken zich zorgen over de manier waarop de verspreiding van de vluchtelingen over gemeenten plaatsvindt. Men is niet te spreken over dat dit wordt bepaald zonder daar de buurt bij te betrekken en vindt ook de verdeling van de lasten over de gemeenten niet helemaal eerlijk. Verder maken zij zich zorgen over de manier waarop de samenleving op de komst van vluchtelingen reageert:

D1: *“Mensen zijn bang, voor overlast.”*

D7: *“Jaloers. Dat ze overal voorrang krijgen.”*

D5: *“Wij begrijpen hun cultuur niet. Als ik naar mezelf kijk doe ik ook niet heel veel moeite om hun cultuur te begrijpen.”*

D3: *“Maar je weet ook niet uit welk land ze komen.”*

D7: *“Maar als je ze kan verstaan dan kun je toch gewoon met ze praten. Zodra ze onze taal spreken wordt het een stuk veiliger.”*

Waarden en normen

Over het algemeen vindt men het belangrijk dat vluchtelingen kennis hebben van de Nederlandse waarden en normen en wordt verwacht dat zij deze respecteren. Men trekt soms een vergelijking met Nederlanders die zich in andere landen ook aan de daar geldende waarden en normen houden. Maar bij de nieuwkomers in Nederland lijkt dat niet altijd vanzelfsprekend te gaan.

In de groep lageropgeleiden zegt men bijvoorbeeld:

D8: *“Als ik naar Turkije doe ik ook een hoofddoek om. Mijn man is hindoestaan dus die is ook van een andere cultuur en die past zich gewoon aan. Misschien weten ze het ook niet en weten ze ook niet hoe het er hier aan toegaat.”*

D5: *“En dat Nederlanders zich niet aan hun hoeven aan te passen.”*

D7: *“Oh, dat was in Rotterdam of Amsterdam. Dat met die korte rokjes.”*

D5: *“Ja, dan denk ik sorry hoor, we zijn nog steeds in Nederland.”*

In deze groep ontstaat discussie over de vraag of je van mensen kunt verlangen dat ze zich aanpassen. Het antwoord daarop is overwegend dat je dit inderdaad mag doen:

D1: *“Ja maar, kun je dat van die mensen verlangen?”*

D8: *“Nou ik vind als je ergens naartoe gaat, dat je je aanpast.”*

D3: *“Ja maar, ze vluchten.”*

D8: *“Ja maar, als je vlucht en je wordt ergens ontvangen dan zou ik me aanpassen.”*

D3: *“Ja, ik denk dat ze het gewoon niet weten.”*

D5: *“Ja, soms hebben ze de kennis er wel van maar ze handelen er niet naar. Dat hij de afstandsbediening afpakt en iets opzet. En dan zegt hij ja maar jij bent vrouw.”*

D6: *“Misschien ook een soort vorm van automatisme. Gewoontes.”*

Ook bij de hogeropgeleiden is er discussie over de omgang met de Nederlandse waarden en normen. Waar de een de afwijkende waarden en normen van vluchtelingen als een probleem ziet, maakt een ander een vergelijking met de situatie in Nederland 50 jaar geleden. En waar schuwt men ook voor een te negatieve beeldvorming. Men wijst hierbij bijvoorbeeld op de berichtgeving rond het apart zetten van homoseksuele asielzoekers:

D6: *“Als je de situatie voor je haalt in Keulen. Zij gaan toch anders met vrouwen om en met homo's. Dat is niet iets wat wij gewend zijn. Maar als je het een paar keer hoort dan ga je er wel meer rekening mee houden.”*

D3: *“Het zijn wel dingen die hier 50 jaar geleden ook wel gebeurden.”*

D5: *“Andere opvoeding. De corrigerende tik is hier inmiddels wel afgeschaft. Daar niet. Wij praten gewoon met kinderen, daar is het meer commando's.”*

D7: *“In AZC zijn er vaak problemen dat de homo's onderdrukt worden en dan gaan we ze daar weghalen en apart plaatsen.”*

D1: *“Dat is niet helemaal waar.”*

D3: *“Ze hebben waarschijnlijk gewoon niet de mankracht.”*

D5: *“Daar ben ik het wel mee eens, maar je kunt niet anders. Als je mij ergens neer zet bijvoorbeeld in India. Ik snapte die mensen totaal niet, en ik was in hun land.”*

De nogal negatieve deelnemer in deze groep brengt naar voren dat vluchtelingen hier naar toe komen om het beter te krijgen, maar niet bereid zijn om zich aan te passen. Een andere deelnemer trekt dit in twijfel en weerspreekt dit als volgt:

“Maar wie zegt dat? Ik ken genoeg Syriërs die anders zijn. Wat ik lastig vind aan je verhaal is dat je zegt dat iedereen zo is. Het zou eigenlijk veel leuker zijn als ze in het nieuws laten zien welke succesverhalen er zijn. Want ik weet zeker dat die er meer zijn dan de negatieve verhalen.”

Hebben we een morele plicht om vluchtelingen op te vangen?

De deelnemers zijn unaniem van mening dat Nederland een morele plicht heeft om vluchtelingen op te vangen. Gesteld wordt dat het bij ons ook zou kunnen gebeuren en dan zijn wij ook blij als we een veilige plek in een ander land krijgen. En sommige deelnemers verwijzen naar de periode voor de Tweede Wereldoorlog waarin Joden naar diverse landen binnen of buiten Europa probeerden te vluchten. Maar dat wil niet zeggen dat ze geen voorwaarden aan de opvang van vluchtelingen verbinden. Een lageropgeleide zegt bijvoorbeeld:

“Waar ik een beetje moeite mee heb is dat er nog steeds een vrije keuze is voor vluchtelingen van waar je naartoe wil. Als je ze allemaal de vrije keuze geeft dan komen ze in 4 of 5 landen terecht. En in die andere landen waar ook goede voorzieningen zijn maar die een slechter imago hebben... daar moet gewoon regie op komen.”

Een deel van de hogeropgeleiden legt de grens bij economische vluchtelingen. Maar andere hogeropgeleiden vinden honger of uitbuiting ook een reden om in Nederland toegelaten te worden:

- D8: *“Mensen die op de vlucht zijn opnemen. Economische vluchtelingen dat kan gewoon niet nu.”*
- D7: *“Ik vind mensen die uit een land komen waar ze honger lijden ook mogen komen.”*
- D4: *“Ja, dat vind ik ook wel, maar hoe je dat gaat controleren, dat lijkt me een ander verhaal.”*
- D5: *“Maar uitbuiting vind ik ook een reden om naar Nederland te komen.”*
- D5: *“Ja, economische vluchteling niet, tenzij hij zichzelf hier kan redden.”*
- D1: *“Maar dan is hij gewoon aan het verhuizen.”*
- D6: *“En eventueel een tegenprestatie vragen. Als ze iets bij kunnen dragen zijn ze welkom. Maar niet alleen maar om te profiteren.”*
- D3: *“Als iemand een beter leven wil moet hij een plek zoeken, maar niet als vluchteling.”*
- D7: *“De homoseksuelen en lesbiennes die in hun eigen land gestenigd worden. Die moeten we ook opvangen.”*

Acceptatie opvangcentra

De reacties op de komst van een opvangcentrum in de buurt zijn wisselend. Waar de één een afhoudende houding inneemt uit angst voor overlast, heeft de ander ervaren dat de komst van een opvangcentrum redelijk geruisloos is verlopen. Deels verbindt men voorwaarden aan een eventuele opvang.

De reacties in de groep lageropgeleiden laten zien dat bijna elke reactie een tegenreactie uitlokt:

- D8: *“Bij ons staat het gepland. En ik zat er niet op te wachten. Er is een handtekeningactie gestart en bijna iedereen had tegen gestemd. En dan moeten onze kinderen er langs fietsen en dat waren eigenlijk dingen.....”*
- D6: *“Ik kan me ook voorstellen dat de buurt juist veiliger wordt. Want het toezicht wordt versterkt omdat er een bepaalde wrijving is.”*
- D3: *“Als het kleinschalig is dan zou ik er absoluut niet op tegen zijn.”*
- D8: *“Bij ons waren er 1.500 plekken gepland. Dat vind ik veel in een woonwijk.”*
- D5: *“Ik weet niet of er een inspraakavond is geweest, maar wij hebben wel een tijdelijke opvang gehad. Buiten het feit dat je wel veel kleurlingen ziet lopen, heb ik er geen last van gehad.”*

Over het algemeen heeft men een voorkeur voor gezinnen, niet te grootschalige opvang en tijdelijke opvang. Over de samenstelling zegt men bijvoorbeeld:

- D6: *“Ik ben minder voor allemaal alleenstaande mannen.”*
- D7: *“Ze zijn niet alleenstaand, alleen de gezinnen zijn er nog niet.”*
- D6: *“Ik zou gezinnen veiliger vinden dan alleen maar mannen.”*
- D2: *“Gewoon gemengd.”*
- D1: *“Ja, liever gezinnen.”*

Over de omvang van de opvang horen we:

D8: *“Maximaal 150. We hebben er in Vlijmen 150 gehad. Dat verliep vrij goed. Die mensen zijn wel getraumatiseerd dus er zijn wel wat vervelende dingen gebeurd maar dat komt doordat ze continue door moeten verhuizen.”*

D5: *“Ik denk dat het goed is als er mensen bij worden betrokken. Als je mensen leert kennen dan komt er een gezicht, een naam en een verhaal bij.”*

D2: *“Ja, helemaal mee eens want wij zijn best wel kortzichtig.”*

D6: *“Ik vind het logischer dat er in 10 gemeenten honderd mensen komen dan in 1 gemeente 1.000 mensen.”*

In de groep hogeropgeleiden wordt verbazing uitgesproken over de manier waarop er met vluchtelingen wordt omgegaan. Men denkt dat het schuiven met mensen over opvanglocaties nadelig is voor de verdere integratie van mensen. Men denkt dat daar beleid achter zit, maar men ondersteunt dit beleid niet. Een aantal deelnemers denkt dat meer langdurige opvang juist leidt tot meer stabiliteit.

D6: *“Ik snap niet dat ze niet mogen blijven.”*

D7: *“Omdat het een doorgangcentrum is.”*

D8: *“Zodat ze zich niet kunnen settelen en hechten.”*

D1: *“Ik vind dat ze gewoon kunnen blijven waar ze zitten.”*

D5: *“Dan heb je ook veel meer dat mensen hun best gaan doen. Dat ze mensen leren kennen en de buurt leren kennen.”*

Maar er zit ook een keerzijde aan het aanbieden van meer langdurige opvang: als iemand ergens al lang woont dan is de teleurstelling wel groter als iemand alsnog moet vertrekken.

Zorgen en emoties

Veel deelnemers maken zich zorgen om de harde toon waarop het debat over vluchtelingen wordt gevoerd. Zowel hoger- als lageropgeleiden gebruiken veelvuldig het woord ‘negatief’ om aan te geven hoe de toon van het debat is. Veelal wijst men richting de media als veroorzaker van deze toonzetting. Een paar uitspraken uit beide groepen:

“Verschrikkelijk. Ik durf er bijna niet over te beginnen.”

“Ja, zo worden zo ook neergezet in de media.”

“Te hard.”

“Ik heb nog niets positiefs gehoord over die centra.”

De deelnemers is gevraagd individueel aan te geven waarover zij zich vooral zorgen maken: over de negatieve effecten van de komst van vluchtelingen voor Nederland (A) of over de afwijzende houding in Nederland tegenover vluchtelingen (B)? De vraag is als volgt beantwoord:

	<i>lager op-geleiden</i>	<i>hoger op-geleiden</i>
Ik voel me veel meer verwant met mensen met opvatting A		
Ik voel me iets meer verwant met mensen met opvattingen A	1	
Ik voel met beide groepen even veel of weinig verwant	3	3

Ik voel me iets meer verwant met mensen met opvatting B	2	3
Ik voel me veel meer verwant met mensen met opvatting B	2	2
ik weet het niet		

Slechts één deelnemer maakt zich meer zorgen over de negatieve effecten van de komst van vluchtelingen naar Nederland. Negen van de zestien deelnemers maken zich meer zorgen over de afwijzende houding in Nederland tegen vluchtelingen. De overige zes voelen zich met beide groepen verwant.

Waaruit bestaan in de ogen van de deelnemers de negatieve effecten van de komst van vluchtelingen naar Nederland? In de groep lageropgeleiden wordt de discussie gestart door een deelneemster die zich zorgen maakt over de benadering van vrouwen door mannen uit vluchtelingengroepen. Maar niet alle deelnemers zijn het op dit punt met haar eens; men stelt dat de berichtgeving hierover suggestief was en dat dit gedrag ook bij andere groepen voorkomt:

D8: *“Ik maak me zorgen over de cultuurverschillen. Verschil in opvattingen. En dan maak ik me vooral zorgen om mijn dochter. Net als met carnaval dat het dan wordt uitgelegd dat er vrouwen rondlopen in uitdagende pakjes. En dat je ze dan niet mag aanraken. Nu hoor je weer dat je moet uitkijken als je gaat zwemmen.”*

D5: *“Maar dat doen de Nederlanders net zo goed.”*

D6: *“Loverboys.”*

D2: *“Dat is volgens mij suggestief. Want de cijfers wijzen er niet op uit dat het ook onveiliger is.”*

D7: *“Ja, en dan dat verhaal in Keulen, en toen carnaval er weer boven op.”*

Vervolgens concentreert de discussie zich op de afwijzende houding van de Nederlandse samenleving en de mogelijke gevolgen daarvan. Men vindt dat er te negatief over vluchtelingen wordt gesproken, iedereen heeft er een mening over, mensen schamen zich daar deels voor (en willen er niet mee geassocieerd worden), men vindt het niet prettig dat dit gebeurt en het maakt dat mensen zich van het onderwerp afkeren. De lageropgeleiden beperken zich bij hun zorgen tot de toon van het debat en wat dat met hen zelf doet en kijken niet zo zeer naar de gevolgen voor de samenleving:

D3: *“Ja, dat baseer ik ook op alles wat ik in de media hoor. Als ergens over gesproken wordt is iedereen er zo negatief over. Ik vind dat niet prettig.”*

D6: *“Ik schaam me daar ook wel eens voor.”*

D3: *“Ja dan denk ik alsjeblieft een ander onderwerp want iedereen komt over me heen.”*

D6: *“Ik ben van mening dat je een sociale plicht hebt.”*

D4: *“Een beetje van beide kanten. Er zijn een paar die goed zijn en een paar die slecht zijn. Die krijg je in de buurt.”*

D8: *“Ik vind het ook eng dat alles over een kam wordt geschoren. Van zwart is zwart en wit is wit.”*

D1: *“Ik vind dat we ook wel de plicht hebben om dit op te vangen. Dat is ook de negatieve ervaring zoals dat bij ons gebeurt. Het wakkert zich ook allemaal aan. Als je er in groepen over praat hebben mensen er allemaal een mening over.”*

De hogeropgeleiden komen deels met dezelfde bezwaren; ze vinden het jammer dat een kleine groep zo veel aandacht krijgt in de berichtgeving, een groep die niet voor de Nederlandse bevolking spreekt. Een deelnemer wijst zijn tafelgenoten echter op de gevolgen voor mensen die in de nabijheid van vluchtelingen wonen en hij vindt het terecht dat mensen ook aan hun eigen belang denken. De discussie verliep als volgt:

D8: *“De intoleranties. Wat die actievoerders dan roepen en zeggen. Ik heb het gevoel dat het gewoon schorem is.”*

D5: *“Omdat ze zoveel aandacht krijgen lijkt het alsof heel Nederland er zo over denkt. Als je vlucht, je hebt de oorlog mee gemaakt, je familie is uit elkaar getrokken. En je komt in een land en je voelt je niet welkom.”*

D7: *“Ik proef nu aan dit verhaal: jullie denken aan de vluchtelingen en de anderen denken aan hun eigen hachje.”*

D6: *“Ja maar wie heeft er nou last van die mensen?”*

D7: *“Ik denk niet dat ze er last van hebben maar de vraag is hoe ver woon je er vandaan?”*

D6: *“Ja maar hoeveel last zou je er van hebben dan?”*

D7: *“Ik heb een heel duur huis. Als daar een AZC naast wordt gezet dan is die meteen veel minder waard. En heel veel mensen zijn daar bang voor.”*

Volgens de hogeropgeleiden heeft de afwijzende houding gevolgen voor zowel vluchtelingen als de overige Nederlanders. Het voornaamste gevolg is volgens een van de deelnemers dat dit ertoe leidt dat groepen mensen tegenover elkaar komen te staan. De deelnemer die vaak als eerste een negatieve bevinding naar voren brengt, nuanceert de discussie nu door te stellen dat er altijd meer mensen zijn die zich wel om vluchtelingen bekommeren.

D5: *“Dat de vluchteling zich niet prettig voelt. Dus die duw je verder de afgrond in.”*

D2: *“Ja, maar niet alleen de vluchtelingen. Ook de mensen thuis. Domheid eigenlijk gewoon.”*

D5: *“Als we roepen van we willen jullie niet, dan gaat het alleen maar verder uit elkaar staan. Deze partij is bang, deze partij is zo teruggetrokken.”*

D7: *“Er zijn veel meer niet-schreeuwers die zich wel om de vluchtelingen bekommeren.”*

In beide groepen wijst men richting de media als veroorzaker van de negatieve stemming in Nederland jegens vluchtelingen. Want de media lichten er vooral incidenten uit en vergroten hetgeen er gebeurt. Dat maakt mensen angstig, ook als men dat eigenlijk niet wil. Een deel van de mensen keert zich ook van de berichtgeving af. Terwijl de media ook kunnen zorgen dat je een beeld krijgt van datgene waar vluchtelingen mee te maken hebben gehad. En dat draagt juist bij aan compassie met vluchtelingen.

Uit de discussie met hogeropgeleiden:

D7: *“Het laat me steeds meer koud. Vroeger maakte ik me er nog wel eens druk om.”*

- D8: *“Ik erger me er wel eens aan. Het is niet dat ik me geen zorgen maak om zo grote aantallen islamitische vluchtelingen. Maar ik wil niet in een samenleving wonen die zo is verhard.”*
- D3: *“Maar ik denk niet dat het heel storend is. Als ik een beeld zie, of een vluchteling die een verhaal vertelt met al die ellende. Ja, dat vind ik ontzettend triest. Dus eigenlijk meer compassie.”*
- D6: *“Maar aan de andere kant denk ik ja als jullie klagen over het eten, denk ik ja jullie mogen hier komen.”*
- D4: *“Ja, maar ze hebben het ook niet altijd slecht gehad hè?”*

Volgens een deelnemer speelt ook de overheid een rol in deze stemmingmakerij:

“Mooi voorbeeld is in Loon op Zand. De overheid zorgde ervoor dat er bewaking stond zodat de kinderen er veilig langs kunnen. Maar kinderen weten helemaal niet wat eng is. Die krijgen op deze manier te horen: donkere mannen zijn gevaarlijk. Ik vond het van de zotte. De media laat alleen maar negatieve verhalen zien.”

In de groep lageropgeleiden wordt gesteld dat de media altijd negatief nieuws brengen, daar drijven media nu eenmaal op. *“Voor de media verkoopt slecht nieuws beter dan goed nieuws. Dus het is voor hun gewoon business.”*

Een deelnemer legt de schuld ook bij de hypocrisie van mensen, die enerzijds geschokt reageren op de dood van vluchtelingen, maar anderzijds tegen een AZC in de buurt zijn en dat op een heftige manier laten blijken:

“Het is wel een beetje hypocriet ook. Dan wordt er een foto geplaatst van een kindje dat verdronken is. <> Er verdrinken mensen en er zijn mensen die er op tegen zijn dat er een AZC in hun omgeving terecht komt.”

“Ja, en dat mensen hun gemeentehuis kapot maken.”

De deelnemers zijn duidelijk in wat de samenleving van nieuwkomers mag verwachten:

- de taal leren
- onze regels en wetten respecteren
- onze waarden en normen respecteren
- onze cultuur respecteren
- eigen inkomsten verwerven, geen aanspraak maken op een uitkering
- iets nuttigs doen voor de samenleving

“Als je kunt aanpassen ben je welkom.”

“Ja, stukje integreren. Ze zullen zich moeten aanpassen.”

“Ik vind dat ze zich moeten houden aan onze norm. Zoals een hand geven.”

Het eigen handelingsperspectief is beperkt in de ogen van de deelnemers. Men denkt aan de volgende zaken die burgers kunnen doen:

- mensen wegwijs maken
- mensen welkom heten
- hulp bieden
- tolerant zijn

Als we vragen wat mensen zelf willen doen, dan komt men niet veel verder dan helpen in een AZC, kleding inzamelen, koken, hulp bieden bij inburgering. Zowel binnen de groep hoger- als de groep lageropgeleiden is een deelnemer daadwerkelijk gaan helpen in een AZC. De eventuele betrokkenheid van de andere deelnemers zal niet snel uit hen zelf voortkomen, al sluit men zich er niet voor af mocht men er voor worden gevraagd. *“In principe zou ik dat wel willen doen, waarom niet?”*

“Als er een appèl wordt gedaan op mij om te helpen. Maar ik heb het gevoel dat er een overschot is aan vrijwilligers.”

Het is in de ogen van die deelnemers zowel een taak van professionals als burgers om de integratie van de nieuwkomers zo goed mogelijk te laten verlopen. De professionals moeten de burgers in deze begeleiden. Maar burgers kunnen nooit worden verplicht zich in te zetten, in die zin vat men het woord ‘vrijwilliger’ letterlijk op:

“Het moet geen verplichting zijn. Iedereen die zich geroepen voelt om dat te doen. Maar je moet er niet op aangekeken worden als je dat niet doet.”

Voor de overheid ziet men vooral een coördinerende rol weggelegd: de overheid moet geld ter beschikking stellen waarmee zaken zoals asielprocedure, huisvesting, onderwijs en arbeid geregeld kunnen worden.

Een deelnemer tot slot trekt een parallel met het recente verleden en stelt zich cynisch op:

“We doen nou net of de Syriërs die binnenkomen de eerste vluchtelingen zijn. We hebben er al jaren ervaring mee, dat hoeven we toch niet opnieuw te bedenken. Als de wil ontbreekt om te integreren dan kunnen wij daar geen zak aan doen.”

3.4 Beantwoording stellingen uit het kwantitatieve onderzoek

Tot slot is in de gesprekken aandacht besteed aan een tweetal stellingen afkomstig uit het kwantitatieve onderzoek. Doelstelling hiervan is onder meer inzicht te verkrijgen in de wijze waarop men de vragen opvat. Deelnemers hebben de twee stellingen individueel beantwoord en zijn er vervolgens met elkaar over in gesprek gegaan.

De groepen hebben zich eerst uitgesproken over de volgende stelling: De inkomensverschillen in Nederland zijn te groot.

Stelling 1: De inkomensverschillen in Nederland zijn te groot

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	ik weet het niet
▪ lageropgeleiden	-	2	-	5	1	-
▪ hogeropgeleiden	1	1	-	5	1	-

Men is het overwegend eens met de stelling dat de inkomensverschillen te groot zijn in Nederland. Hoe motiveert men dit? Lageropgeleiden hebben het over grote verschillen in inkomen tussen mannen en vrouwen, tussen inkomens in de steden. Degene onder hen die het niet

eens is met de stelling, vindt dat een verschil in verantwoordelijkheid ook tot uitdrukking mag komen in de beloning.

Bij hogeropgeleiden wordt door de 'niet eens' stemmers geredeneerd vanuit de overheid: deze zorgt al voor voorzieningen voor mensen met weinig inkomen, deze voorzieningen hoeven volgens hen niet te worden uitgebreid. Deze mening ontmoet weerstand, want sommigen vinden dat er wel degelijk sprake is van armoede in Nederland en dat de inkomensverschillen groter zijn geworden.

D1: *"Inkomensverschillen. Is dat wel zo? Mensen die meer verdienen moeten meer belasting betalen, dat is prima. Maar ik vind niet dat dat moet verergeren. Ik vind ook dat de overheid al veel doet om de mensen die niet veel verdienen toch te voorzien."*

D6: *"Er is niemand die hier verhongert. Ik vind dat iedereen het relatief goed heeft."*

D4: *"Ik denk dat er in Nederland nog wel armoede is hoor. Het is eigenlijk twee kanten op: de hoge bonussen van de bankdirecteuren en de mensen die toch echt wel in armoede leven."*

D5: *"Ik zie het modaal en de topinkomens, de onderzoekers, wetenschappers, woningbouw coöperatie mensen en dan de modale inkomens waar de werkvloer mensen voor staan te werken."*

D8: *"Ja, eigenlijk ga ik dan af op wat ik in de krant heb gelezen. Dat de verschillen sinds 1980 veel groter zijn geworden, ik schrok daar wel van. Mensen die echt werken met demente bejaarden en wat zij moeten doen en verdienen vergeleken met de bazen, daar schrik ik van."*

Kortom: men denkt bij deze stelling aan: verschillen tussen bepaalde groepen mensen, armoede, verantwoordelijkheid in het werk, acties vanuit de overheid om inkomensverschillen te verkleinen of te repareren.

Verder heeft men de volgende stelling beantwoord: Er moet meer belasting worden geheven om de publieke dienstverlening op peil te houden

Stelling 2: Er moet meer belasting worden geheven om de publieke dienstverlening op peil te houden

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	ik weet het niet
▪ lageropgeleiden	1	4	0,5	0,5	-	2
▪ hogeropgeleiden	2	4	1	-	1	-

Deze stelling stuit bij de meeste deelnemers op weerstand. Er is geen draagvlak voor een verhoging van belastingen. De redenen hiervoor zijn legio. Een belangrijke reden in beide groepen is gelegen in een vermeend gebrek aan efficiency van de overheid. Zeker bij de hogeropgeleiden wordt gesteld dat efficiencyverbetering kan zorgen voor eventueel benodigde extra armslag voor de overheid. Twijfelt de een eraan of deze extra armslag überhaupt nodig is, de ander vindt dat de overheid niet alle verantwoordelijkheid op zich hoeft te nemen voor de burgers.

Bij lageropgeleiden komt verder naar voren dat er mogelijk verkeerde keuzes worden gemaakt door de overheid om het belastinggeld aan te spenderen zoals het financieren van ecoducten, de kosten die gepaard gaan met het ondersteunen van het Koninklijk Huis.

De enkeling die zich kan vinden in de stelling doet dit omwille van de vergrijzing van de bevolking die een groter budget van de overheid nodig zal maken.

De term 'publieke dienstverlening' levert verschillende associaties op. Men moet vaak denken aan bepaalde voorzieningen zoals het onderwijs, de infrastructuur, het wegennet, spoorwegen, defensie. Anderen vatten het op als daadwerkelijke dienstverlening door bijvoorbeeld een UWV of een maatschappelijk werker.

3.5 Lessen uit de gesprekken

Aan het eind van het gesprek is verteld dat de resultaten van het onderzoek aangeboden worden aan de overheid. Over het algemeen vindt men dit goed om te horen. Want daarmee laat de overheid zien dat ze bereid zijn om te luisteren naar burgers en niet alleen vaart op de berichtgeving in de media. Men vraagt zich wel of het in gesprek gaan met een kleine groep een goed beeld geeft van de mening van de burgers.

Tot slot hebben de deelnemers de gelegenheid gekregen een advies richting de overheid te formuleren.

We laten eerst de groep lageropgeleiden aan het woord. Zij vinden het moeilijk om een advies te geven, naast het geven van aandacht aan de door hen gesignaleerde problemen en knelpunten:

D2: *"De zaken die wij als knelpunten signaleren dat daar extra aandacht wordt gegeven. Ik heb niet overal een antwoord op."*

D3: *"Ik vind het heel moeilijk om daar antwoord op te geven. Je hoopt dat ze er iets mee gaan doen maar wat ze er mee doen?"*

D4: *"Ik weet het niet."*

D8: *"Ik vond wat X zei, de vluchtelingen niet de keuze geven waar ze geplaatst willen worden."*

D2: *"Ik heb het niet zelf verzonnen hoor."*

D5: *"Ik vind dat ze door moeten gaan met wat ze nu doen. En eventuele oplossingen meenemen want die kunnen zo maar van ons komen."*

D6: *"Het uitbannen van de hokjespolitiek. En daarmee ook het verbreedere van de samenleving. Dat het gevoel van de samenleving daarmee bevordert."*

D7: *"Daar sluit ik me bij aan."*

In de groep hogeropgeleiden wordt benadrukt dat de aandacht moet uitgaan naar het creëren van tegenwicht voor de negativiteit in de samenleving rond de vluchtelingenproblematiek. Dit tegenwicht kan gevonden worden in bijvoorbeeld het geven van informatie en het bevorderen van tolerantie. Hun slotopmerkingen zijn als volgt:

-
- D1: *“Vooral niet te veel zorgen maken over alle schreeuwers in de samenleving omdat veel mensen wel een genuanceerde mening hebben.”*
- D2: *“Dat mensen wat verstandiger omgaan met elkaar, wat meer begrip tonen. Want het gaat niet alleen maar om geld.”*
- D3: *“Dat met name politici zich meer moeten begeven in een AZC, en dan niet met een hele delegatie maar gewoon op eigen initiatief.”*
- D4: *“Niet luisteren naar de schreeuwers. Maar ook wat meer inzicht geven in de problematieken.”*
- D5: *“Ik denk ook wat meer positiviteit.”*
- D6: *“Daar ben ik het ook mee eens. Zorgen dat mensen wat meer vertrouwen krijgen. Wat meer informatie.”*
- D5: *“Meer tolerantie creëren.”*
- D7: *“Ik denk dat de overheid meer van dit soort groepjes moet samenstellen en daarvan leren. Niet twijfelen aan zichzelf.”*
- D8: *“Ik denk ook goed luisteren naar de verschillende groepen in de samenleving. Ik denk dat het heel goed is dat ze dit soort onderzoeken opzetten.”*

4 Conclusies

In het voorgaande zijn de bevindingen in detail terug te lezen, navolgend maken we de balans op van de twee groepsgesprekken die in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven in april 2016 zijn uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats in Den Bosch. Er is gesproken met een groep lageropgeleide Nederlanders en een groep hogeropgeleide Nederlanders.

De stand van zaken in de samenleving

- De stemming over de samenleving is wat anders dan gebruikelijk: vooral lageropgeleiden vallen op door hun tevredenheid over de huidige samenleving, terwijl hogeropgeleiden daarentegen wat negatiever gestemd zijn dan normaal gesproken. Opvallend is verder dat het erop lijkt dat men zich meer rekenschap geeft van het relatief rustige vaarwater waar Nederland zich in bevindt ten opzichte van overige landen in de wereld: er is hier geen oorlog of onderdrukking en het welvaartsniveau – inclusief het voorzieningenniveau – staat op een hoog peil.
- Bij de lageropgeleide deelnemers wordt het optimisme ingegeven door een positieve levensinstelling gevoegd bij tevredenheid over de rust en welvarendheid van de Nederlandse samenleving. Wel wordt er door meerdere deelnemers iets op afgedongen: de omgangsvormen staan onder druk, er is sprake van een verminderde tolerantie en meer vooroordelen, het onderwijs kent negatieve ontwikkelingen en de verschillen tussen arm en rijk doen zich meer gelden in de zorg.
- De hogeropgeleide deelnemers lijken negatiever, maar dat komt vooral doordat ze het moeilijk vinden om zich uit te spreken over een positieve of negatieve richting van de samenleving. Er worden zaken benoemd die goed gaan in de samenleving (welvaarts- en opleidingsniveau, verbeterde economie) en zaken die minder goed gaan (negatieve reacties op vluchtelingen). De vluchtelingenthematiek komt nadrukkelijk naar voren als iets dat heftige reacties oproept bij sommigen; men is het niet eens met de uitingvormen die daarbij worden gehanteerd.
- Men is niet veel bezig met een mogelijke terreurdreiging in Nederland. Dit heeft enerzijds te maken met de verwachting dat een aanslag eerder in de Randstad zal gebeuren dan in Den Bosch, anderzijds met het gevoel dat het niet helpt om er veel mee bezig te zijn, want men heeft er geen invloed op. Er spreekt een soort vastberadenheid uit de woorden van deelnemers om zich in hun handelen niet te laten leiden door angst. Tegelijkertijd geven sommigen aan vakantieplannen wel enigszins aan te passen. Een negatief gevolg van de aanslagen wordt door lageropgeleiden gezocht in een vergroting van de afstand tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders van niet-westerse komaf.
- Duidelijk is dat wel of niet stemmen bij een verkiezing nog niet eerder zoveel twijfel opleverde als bij het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne. Het merendeel van de deelnemers heeft niet gestemd om uiteenlopende redenen: de zinloosheid van stemmen, moeilijk om een standpunt te bepalen, tegenstander zijn van referenda, het mandaat willen laten gelden van de Tweede Kamer, de dubbele agenda van de initiatiefnemers van het referendum. Degenen die wel hebben gestemd, hebben dit voornamelijk gedaan vanwege het gevoel van stemplicht of vanwege een poging de huidige uitslag te voorkomen. De uitslag van het referendum mag niet worden genegeerd, maar men vindt het lastig te bepalen welke consequenties er aan moeten worden verbonden.

- Reageren de lageropgeleiden in eerste instantie negatief op het optreden van het kabinet, de hogeropgeleiden reageren juist positief (stabiliteit in het land). Negatieve zaken die aan het kabinet kleven zijn zaken waar de actualiteit in weerklinkt: de verwickelingen rondom minister Van der Steur, een vermeende slaafse houding ten opzichte van Europa, het onderwijs waaronder ongelijke kansen voor kinderen van laag- en hoogopgeleide ouders.

Vluchtelingen in Nederland

- Deelnemers associëren vluchtelingen nadrukkelijk met oorlogsvluchtelingen, al worden economische vluchtelingen er vaak in een adem aan toegevoegd. Men is begripvol jegens hen en voelt een morele plicht om degenen die omwille van oorlog vluchten op te vangen; omgekeerd zou men in deze situatie zelf ook opgevangen willen worden. Voor economische vluchtelingen is het begrip wisselend: weliswaar snapt men dat de aantrekkingskracht van Europa groot is op mensen die in armoede leven, maar tegelijkertijd lijkt men bij deze groep meer de aanspraak te voelen die op de voorzieningen in Nederland wordt gedaan.
- De keuzes van vluchtelingen worden enigszins ter discussie gesteld, want ze kiezen wel voor de vier of vijf rijkste landen in Europa, terwijl het in veiligheid zijn toch genoeg zou moeten zijn. De verwachting is dat mensen niet snel zullen terugkeren naar het land van herkomst, omdat de omstandigheden dat niet zullen toelaten.
- Men lijkt niet zozeer negatieve beelden te hebben bij vluchtelingen: er is begrip voor hun motieven, de ontberingen die ze hebben meegemaakt en de wens om een bestaan op te bouwen in een veilig land. Wel wordt gesproken over afwijkende normen en waarden die niet overeenkomen met de hier geldende normen en waarden.
- Er zijn wel zorgen: over het aantal op te vangen vluchtelingen, over de opvang zelf op korte en langere termijn en over hun toekomst in de Nederlandse samenleving. Want er zijn taalproblemen, afwijkende waarden en normen en een lang niet altijd positieve houding van de Nederlandse samenleving ten opzichte van vluchtelingen. Verder levert hun komst een druk op de arbeidsmarkt, de woningmarkt, de financiële middelen en het onderwijs op.
- In het geval van een opvangcentrum van vluchtelingen in de nabije omgeving blijkt de wens aanwezig om inspraak en controle te hebben over het aantal op te vangen vluchtelingen (gerelateerd aan het bewonersaantal) en de samenstelling (liefst gezinnen). Degenen die er ervaring mee hebben, staan er positiever tegenover dan degenen voor wie het nog geen realiteit is.
- Men lijkt zich meer verwant te voelen met mensen die zich zorgen maken over de afwijkende houding in Nederland ten opzichte van vluchtelingen dan over de negatieve effecten van de komst van vluchtelingen naar Nederland. De toonzetting in het publieke debat over vluchtelingen wordt negatief genoemd, ten onrechte volgens de deelnemers. De media krijgen een negatieve rol in toebedeeld: deze worden als veroorzaker van de harde toon gezien. Want de media lichten vooral de incidenten eruit en fungeren als aanjager van negatieve sentimenten. Sommige deelnemers schamen zich voor deze toonzetting.
- De verwachtingen ten aanzien van nieuwkomers zijn helder: men vindt dat vluchtelingen zich naast de Nederlandse taal ook de Nederlandse normen, waarden en cultuur eigen moet maken en respecteren. Ook wordt van hen verwacht dat ze zich houden aan de Nederlandse wetten en regels. Verder dienen ze op zoek te gaan naar werk of iets nuttigs doen voor de samenleving door middel van vrijwilligerswerk.

- Het handelingsperspectief van burgers in het kader van nieuwkomers wordt vrij beperkt ingeschat. Men kan mensen welkom heten, wegwijs maken, hulp bieden en zich tolerant opstellen. De eigen rol van deelnemers is zo mogelijk nog moeilijker te formuleren.
- De overheid heeft een faciliterende en coördinerende rol in de integratie van nieuwkomers: geld en voorzieningen beschikbaar stellen waarmee de asielprocedure, huisvesting, onderwijs en werk kunnen worden geregeld. Sleutelwoord bij de rol van burgers is 'vrijwilligheid', want het kan niet worden afgedwongen.

Beantwoording stellingen uit het kwantatieve onderzoek

- De stelling 'de inkomensverschillen in Nederland zijn te groot' ontvangt veel instemming van de deelnemers. Men denkt bij de beantwoording van de stelling aan het grote verschil in beloning tussen bepaalde groepen (bijvoorbeeld vrouwen en mannen), het bestaan van armoede, het verschil in verantwoordelijkheden in werk, acties vanuit de overheid om inkomensverschillen te verkleinen.
- De stelling 'er moet meer belasting worden geheven om de publieke dienstverlening op peil te houden' wordt door de meeste deelnemers afgewezen. Er is onder hen geen draagvlak voor de verhoging van belastingen, men vindt de belastingdruk al hoog genoeg. De overheid moet maar efficiënter gaan werken, andere keuzes maken in de uitgaven of niet alle verantwoordelijkheid weg willen halen bij de burgers. Wat verstaat men onder publieke dienstverlening: voorzieningen zoals het onderwijs, de infrastructuur, het wegennet, defensie. Anderen vatten het op als daadwerkelijke dienstverlening door instanties zoals bijvoorbeeld het UWV.

Bijlage 1 Overzicht deelnemers

RESPONDENTENOVERZICHT

P5993

dinsdag 19 april 2016
16.30 – 18.30 uur

Den Bosch

M/V	LFT.	OPLEIDING	BEROEP / BEZIGHEDEN
M	29	MBO	Winkelmedewerker
M	40	MBO	Werkloos / vrijwilliger
M	58	MAVO	Projectbeheerder
M	65	MBO	Gepensioneerd politiefunctionaris
V	32	MBO	Leerling verzorgende IG
V	36	MBO	Medewerker voorlichting
V	40	HAVO	Huisvrouw
V	57	MBO	Administratief medewerker

RESPONDENTENOVERZICHT

P5993

dinsdag 19 april 2016
19.00 – 21.00 uur

Den Bosch

M/V	LFT.	OPLEIDING	BEROEP / BEZIGHEDEN
M	33	HBO	Fotograaf
M	27	HBO	Ict specialist
M	40	HBO	Sales manager
M	56	HBO	Werkzoekend bedrijfsleider
V	29	HBO	Maatschappelijk werker
V	42	WO	Predikant
V	49	WO	Kandidaat notaris
V	60	HBO	Radiologisch laborant

Bijlage 2 Gesprekspuntenlijst

CHECKLIST BURGERPERSPECTIEVEN 19 APRIL 2016

A. Introductie en kennismaking (15 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: het Sociaal en Cultureel Planbureau
- Thema: De stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Wat verwachten we van de politiek?
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie.

B. De stand van de samenleving (30 minuten)

- Hoe vindt u dat het gaat in de Nederlandse samenleving? Gaan we de goede of de verkeerde kant uit? U kunt dit laten zien met de kaart: grijs = verkeerde kant, wit = goede kant.
- Voor degenen met grijze kaart: kom eens met argumenten voor uw mening. Waarom vindt u dat het de verkeerde kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met witte kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- Voor degenen met witte kaart: welke argumenten zijn er voor uw mening? Waarom vindt u dat het de goede kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met grijze kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- In hoeverre maakt u de negatieve zaken die u noemt zelf mee? Of zijn dit dingen die anderen overkomen?
- *INT: indien nog niet genoemd:*
 - Heeft u zorgen over de terreurdreiging? Houdt u er wel of niet rekening mee dat zoiets ook in Nederland kan gebeuren? Op welke manier heeft dat invloed op uw gedrag?
 - Heeft u 6 april gestemd? Waarom wel, waarom niet? Wat moet de regering met deze uitslag doen? Wat vindt u van de mogelijkheid om een referendum te houden: moet dat in de toekomst vaker gebeuren?
 - Hoe doet het kabinet het? Wat doen ze goed, wat slecht?

C. Verdiepingsthema: vluchtelingen (55 minuten)

- Als we het hebben over de komst van vluchtelingen naar Nederland. Over wie hebben we het dan? Wie ziet u voor u? Welk beeld heeft u van ze?
- Wat vindt u van de komst van vluchtelingen naar Nederland? Waarom vindt u dat?
- Als u een onderverdeling moet maken van de recente groep vluchtelingen: wie rekent u daar allemaal onder? En hoe groot is elke groep? *INT: verschillende indelingen mogelijk!*
- Waarom komen deze mensen naar Nederland? Wat is hun doel? Wat willen ze bereiken?
- Denkt u dat deze vluchtelingen hier tijdelijk zijn?
- Ik lees u een stelling voor: *“Onder de mensen die asiel aanvragen in Nederland zitten veel mensen die gevlucht zijn om economische redenen.”* Wat vindt u daarvan? Klopt dat volgens u of niet? Waar baseert u dat op?
- Hoe vergaat het vluchtelingen in Nederland? Hoe verwacht u dat hun verblijf hier gaat verlopen?
- Tegen welke lastige dingen lopen vluchtelingen hier aan?
- Wat zijn de lastige dingen waar we als samenleving door de komst van vluchtelingen tegen aan lopen?
- Hoe moeten we daar mee omgaan?
- In hoeverre onderschrijven vluchtelingen onze waarden en normen? Welke wel, welke niet?
- Hebben we een morele plicht om vluchtelingen op te vangen?
- Vindt u dat we alle vluchtelingen moeten opvangen of moeten we daar onderscheid in maken? Hoe dan? Op welke gronden?
- Wat zou u er van vinden als in uw buurt een opvangcentrum komt? Waarom vindt u dat?
 - Maakt het uit wie er komt? Wie zijn wel en wie zijn niet acceptabel?
 - Maakt het uit hoeveel mensen er komen? Wat is wel en wat is niet acceptabel?
 - Maakt het uit voor hoelang mensen komen? Wat is wel en wat is niet acceptabel?
- Hoe vindt u dat door de Nederlanders over de vluchtelingen wordt gesproken? Op welke toon wordt het debat gevoerd? Wat vindt u daarvan?
- Wilt u de volgende vraag op papier invullen? *INT: deel vraag uit.* Met wie voelt u zich meer verwant?
- Indien zorgen over negatieve effecten: Waarom maakt u zich daar zorgen over? Om wat voor een soort effecten gaat het dan? Waar kan dit toe leiden? Kunnen de anderen zich hier iets bij voorstellen?
- Indien zorgen over afwijzende houding: Waarom maakt u zich daar zorgen over? Waar blijkt die afwijzende houding dan uit? Waar kan dit toe leiden? Kunnen de anderen zich hier iets bij voorstellen?

- Indien geen mening: Maakt u zich wel zorgen? Zo ja, waarover dan wel?
- *Indien de tijd het toelaat:*
 - De laatste tijd was de opvang van vluchtelingen in Nederland veel in het nieuws. Welke emoties riep de berichtgeving bij u op? Noteer de twee belangrijkste emoties op dit formulier. *INT: deel formulier uit*
 - Wat heeft u ingevuld? Waarom deze emoties? Waar zijn die op gebaseerd? Eigen ervaringen? Anderen? Media?
- Welke rol spelen de media volgens u in het debat over de opvang van vluchtelingen?
- Wat vindt u een goede manier om nieuwkomers op te vangen?
- Wat moeten nieuwkomers doen? Wat verwacht u van hen?
- Wat kunnen wij als burgers doen? Wat verwacht u van de burgers?
- Hoe kunt u zich inzetten voor vluchtelingen? Bent u bereid om iets te doen?
- Is het meer een taak voor professionals (overheid, organisaties: welke) of voor burgers om iets voor vluchtelingen te doen?
- Wat moet de overheid doen? Wat verwacht u van de overheid?

D. Stellingen uit het kwantitatieve onderzoek (15 minuten)

INT: deel invulformulier uit.

- Wilt u van deze twee uitspraken aangeven in hoeverre u het er mee eens of oneens bent? *INT> inventariseer antwoorden op flipover. Vervolgens bespreking in de groep*
- Stelling 1a: *De inkomensverschillen in Nederland zijn te groot.* Waarom heeft u het zo ingevuld? Waar dacht u aan bij het invullen?
- Stelling 1b: *Er moet meer belasting worden geheven om de publieke dienstverlening op peil te houden.* Waar denkt u aan bij het woord publieke dienstverlening? Waarom heeft u het zo ingevuld? Waaruit blijkt dit?

Deel E. Tot slot (5 minuten)

- Wat vindt u ervan dat de overheid dit soort onderzoek laat uitvoeren? Wat maakt u daaruit op?
- Wat moet de overheid hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*

Bijlage 3 Invulformulieren

Wilt u van de volgende uitspraken aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent?

Wilt u uw antwoorden in de hokjes aankruisen?

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	ik weet het niet
De inkomensverschillen in Nederland zijn te groot						
Er moet meer belasting worden geheven om de publieke dienstverlening op peil te houden						

Over de opvang van vluchtelingen in Nederland bestaan uiteenlopende zorgen. Aan de ene kant zijn er mensen die zich vooral zorgen maken over de negatieve effecten van de komst van vluchtelingen voor Nederland (opvatting A). Aan de andere kant zijn er mensen die zich zorgen maken over de afwijzende houding in Nederland tegenover vluchtelingen (opvatting B). Met welke mensen voelt u zich het meest verwant?

- Ik voel me veel meer verwant met mensen met opvatting A
- Ik voel me iets meer verwant met mensen met opvattingen A
- Ik voel met beide groepen even veel of weinig verwant
- Ik voel me iets meer verwant met mensen met opvatting B
- Ik voel me veel meer verwant met mensen met opvatting B
- ik weet het niet

al in de afgelopen maanden was de opvang van vluchtelingen in Nederland veel in het nieuws. Wat zijn de belangrijkste emoties die dit nieuws bij u oproepen? U kunt maximaal twee emoties aangeven.

- Ik heb geen duidelijke emoties bij dit nieuws
- Verontwaardiging
- Boosheid
- Angst
- Bezorgdheid
- Teleurstelling
- Verdriet
- Machteloosheid
- Nostalgie
- Schaamte
- Trots
- Tevredenheid
- Medeleven
- Anders, namelijk...
- Ik weet het niet